

Brentanova koncepcija logike¹

FRANE JERMAN

POVZETEK

Razprava Brentanova koncepcija logike obravnava nekatere vidike Brentanove filozofije, ki je postala v drugi polovici 19. stoletja ena najbolj vplivnih filozofskih smeri. Delovala je v različnih smereh, ena pa ki ni našla ustreznega nadaljevanja je bila logika, čeprav jo je obravnaval na svojih predavanjih, razvijati pa skušal njegov učenec F. Hillebrandt. F. Brentano si je za izhodišče svoje reforme logike vzel intencionalnost zavesti, zaradi česar postane struktura sodbe "S je P" nebitvena. Brentano je razlikoval na področju psihičnih fenomenov tri temeljne razrede in sicer predstavo (*Vorstellung*), sodbo (*Urteil*) in čustvovanje (*Gemütsbewegung*) ter iz tega razvil svojevrsten tip logike - popravljena teorija silogizma. V skladu s opisano, deskriptivno psihologijo, ki veže sodbo na sprejemanje in zavračanje je sodba mentalni, psihični akt. Brentano ne razlikuje med Bolzanovimi "sodbami na sebi" ("pojmi na sebi") in njihovimi psihičnimi korelati, zato se mu tu pojavi dvojnost, ki je značilno psihološka, vezana na notranje zaznavanje in - rekel bi - tudi na introspekcijsko metodo, ki je glede na priznavanje realnosti edino notranji zaznavi seveda s tega vidika upravičena. Analiza vseh štirih stavkov logičnega kvadrata, pri čemer je najbolj zapletena prav analiza sodb, tj. univerzalno afirmativnih. Ob upoštevanju že navedenih novih silogističnih pravil je Brentano prišel do sklepa, da "... celotna silogistika ni nič drugega kot nepretrgana aplikacija stavka o protislovju". Misel je gotovo izvirna in kaže - vsaj v zasnutki - na tautološkost celotne logike kot logike, kar je precej pozneje dokazoval Wittgenstein v svojem Traktatu, vendar za svobodo, stavčno logiko. *Mutatis mutandis* pa bi nemara isto veljalo tudi za tradicionalno logiko. Do tega sklepa je Brentano prišel s svojim prevajanjem vseh form silogizma na eksistencialno raven in na trditev, ki jo je posebej dokazoval Hillebrandt, da gre pri kategoričnih, univerzalno afirmativnih stavkih pravzaprav za dvojno negacijo.

ABSTRACT

BRENTANO'S CONCEPT OF LOGIC

The paper entitled *Brentano's Concept of Logic* deals with some aspects of Brentano's philosophy which, in the second half of the 19th century, was one of the most influential philosophical directions. It was active in various fields, however, his logic could not find proper continuation, in spite of Brentano's lectures on it

¹ Razprava je plod avtorjevega dela na Brentanovem inštitutu v Würzburgu, ki ga je financiral program TEMPUS.

and subsequent attempts by his disciple F. Hillebrandt to develop it. As the starting point in his reform of logic, Brentano took the intentionality of consciousness which makes inessential the structure of the judgment "S is P".

In the field of psychic phenomena Brentano distinguished three fundamental classes, namely imagination (*Vorstellung*), judgment (*Urteil*) and sentiments (*Gemütsbewegung*) from which he developed a peculiar type of logic - a corrected theory of syllogism. In accordance with descriptive psychology, which links judgment to acceptance and refusal, judgment is a mental, psychic act. Unlike Bolzano, Brentano does not distinguish between "judgments in themselves" ("concepts in themselves") and their psychic correlates. Consequently, he is faced with a typical psychological dualism which is linked to inner perception, and - I would say - also to introspective method. The latter is justified, given that it only acknowledges inner perception as real.

The most complicated of all four premises of the logical square is the analysis of the A judgments which are universally affirmative. Taking into account the already mentioned new syllogistic rules, Brentano arrived at a conclusion that: "...the entire syllogism is but an uninterrupted application of the premise on contradiction". This thought is certainly original and - at least in its draft form - it shows that logic as such is tautological. Much later on, Wittgenstein argued for this in his *Tractate*, however, it was with regards to modern premise logic.

Mutatis mutandis would probably also apply to traditional logic. Brentano arrived at this conclusion after having interpreted all forms of syllogism at the existential level and taking account of the thesis, especially argued for by Hillebrandt, that the categorical, universally affirmative premises are actually a double negation.

Kot je znano, je bil Brentano reformator na marsikaterem področju filozofije 19. stoletja. Reformator, ki so mu sledili na marsikaterem področju, posebej seveda na polju tako imenovane *deskriptivne psihologije*, (Husserl, Meinong, Twardowski), pa tudi - zavestno ali ne - na področju teorije stvarnosti ali kakor so jo imenovali *reizem*. Kotarbinski, sam učenec Twardowskega, je zapisal v enem izmed svojih člankov o Brentanu, da so "... se njegovi (Brentanovi) privrženci razdelili na dve različni skupini: ena skupina je nadaljevala delo na tipologiji in strukturni analizi intencionalnih bitnosti, ki niso zaznavni predmeti in pridemo do njih samo prek miselnih aktov; druga pa se je (s privzemanjem bistvenega smisla besede 'obstajati') obrnila k prepričanju, da so stvari edini predmeti, ki eksistirajo in ti so hkrati tudi edini, ki so lahko predmet misli ..."² Ti drugi so bili reisti, med katere je štel tudi samega sebe. V istem članku je omenjal Kotarbinski tudi dejstvo, da je Brentano svojo filozofijo razvijal ves čas svojega življenja in da zato ni bil vedno zvest lastnemu nauku. Vendar je to problem zase, ki so ga obravnavali drugi raziskovalci Brentanove filozofije (Baumgartner, Chisholm itd.)

Glede na velik vpliv, ki ga je imela Brentanova filozofija na celotno evropsko filozofsko okolje, saj so njegovi neposredni učenci in hkrati tudi privrženci zasedli večino najpomembnejših evropskih filozofskih kateder od Heidelberga preko Würzburga,

² The Philosophy of Brentano, Duckworth, London 1976, str. 195.

Dunaja in Gradca vse do Prage (kjer jo je populariziral Masaryk) bi pričakovali tudi pomembnejša nadaljevanja in razvijanja tistih problemov, ki jih je v knjigah, ki jih je sam izdal, samo nakazal in neposredno izzval učence k nadaljnjemu razvijanju. Vendar se zdi, da so vendarle nekatera vprašanja ostala brez pomembnejšega odgovora.

Eno od takih vprašanj je gotovo vprašanje **logike**, saj so se mu z uvajanjem intencionalnosti in samogotovostjo notranjega zaznavanja, odpirale tudi na tem področju nove, drugačne perspektive, ki bi utegnile potegniti kolo tradicionalne logike nemara naprej. Izmed njegovih učencev pa je samo F. Hillebrand nadaljeval spočetka delo na logiki³, v Husserlovo smer pa je šla Pfänderjeva logika⁴.

O logiki Brentano ni pisal nobene monografije, jo je pa obdelal v svojih predavanjih, o katerih obstaja kar nekaj zapisov iz predavanj. Te je izdala Hillebrandova vdova, Frančiška Hillebrand po naslovom "Die Lehre vom richtigen Urteil"⁵ ali po naše **Nauk o pravih sodbah**. Trenutno je v pripravi nova tekstno kritična izdaja tega dela.

Iz dejstva, da gre pri Brentanu za *deskriptivno psihologijo*, je bolj ali manj jasno, da lahko pridemo do logike kot posebne filozofske ali celo "psihološke" vede samo prek tistega mesta, kjer se logičnost kot logičnost, (tj. pravilnost ali nepravilnost razsojanja) lahko sploh pojavi. To mesto pa je prisojeno sojenju ali kar **sodbi**.

Prvič se pojavi logika v zvezi s sodbami v Brentanovem glavnem delu **Psychologie vom empirischen Standpunkte** (Leipzig 1874) in v že omenjeni publikaciji **Nauk o pravih sodbah**.

Brentano je razlikoval na področju psihičnih fenomenov tri temeljne razrede in sicer *predstavo* (Vorstellung), *sodbo* (Urteil) in *čustvovanje* (Gemütsbewegung). Sodbo je definiral takole: "Sodbe nam pomenijo v skladu z običajno filozofsko rabo (kot resnično) sprejemanje ali (kot napačno) zavračanje."⁶ Ker pa to sprejemanje (Annehmen) ne zadeva samo *izrecno* formuliranih sodb, ampak tudi pristajanje ali odklanjanje pri zaznavanju psihičnih aktov, je treba vzeti Brentanovo opredelitev sodbe v širšem smislu, ko pa ta termin navadno pojmuje. Sploh se pri Brentanu pogosto srečamo s pojmi, ki jih uporablja malce drugače, širše ali ože od rabe pri drugih filozofih.

Precej prostora je posvetil Brentano vprašanju odnosa med predstavami in sodbami. Strogo je razlikoval med tema dvema vrstama psihičnih fenomenov, kar pomeni, da enega ni mogoče prevesti ali reducirati na drugega in narobe - niti sodbe na zvezo predstav, niti predstav na sodbo. S tem pa ni zanikal, da imajo vse sodbe za svojo predpostavko seveda predstave, trdil je samo, "... da je vsak predmet, o katerem razsojamo, sprejet v zavest na dvojen način in sicer kot *predstavljen in kot sprejet ali zavrnjen*."⁷ Povezava med predstavo in sodbo pa je v tem, da ne moremo soditi o ničemer, o čemer nimamo nobene predstave.

Razlika je torej v samem psihičnem aktu, v naperjenosti zavesti enkrat na predmet (predstava) in drugič na sprejemanje ali zavračanje (sodba). Ta razlika torej dobesedno sledi iz intencionalnega akta, - vsaj tako, kot ga je predstavil Brentano prav v navedenem delu. V tej zvezi je pomembna njegova analiza eksistencialnega stavka "A je (eksistira)", za katerega je (pravilno) menil, da so ga mnogi filozofi napačno pojmovali: "Ko pravimo 'A eksistira, je', potem ta stavek ni, ko so sicer mnogi verjeli in še verjamejo, predikacija, v kateri je eksistenca kot predikat povezana z A kot subjektom, se

³ O logiki je F. Hillebrand napisal dve razpravi in sicer "Die neue Theorien der kategorischen Schlüsse" (Wien, 1891) in razpravo "Zur Lehre von der Hypothesenbildung" (Iz sejnih poročil d. Kas. Akad. d. Wissenschaft, Phil.-histor. Klasse, Bd. 134). Pozneje se bomo k prvi izmed njiju še vrnili.

⁴ O njej bo govoril proti koncu razprave.

⁵ Franz Brentano: Die Lehre vom richtigen Urteil, izd. Franziska Mayer-Hillebrand, Bern 1956.

⁶ Franz Brentano, Psychologie vom empirischen Standpunkte, Leipzig, 1874 str. 262.

⁷ Prav tam, str. 266.

pravu kot da bi bila eksistenca "lastnost". Ne sprejemamo povezave znaka 'eksistenca' z 'A', ampak 'A' sam je predmet, ki ga sprejemamo. Prav tako, ko rečemo 'A ne eksistira', ni to nikakršna predikacija eksistence A v nasprotnem smislu, ni zanikanje zveze znaka 'eksistenca' z 'A', temveč je 'A' sam tisti predmet, ki je zanikan.⁸

Razen tega predikacija, se pravi predikativnost, struktura "S je P" po Brentanu za sodbo sploh ni bistvena, ker prišteva k sodbam tudi vse, kar je zaznano, saj mu je vsako spoznanje nekaj, kar upravičeno ali neupravičeno imamo za resnično.⁹ S tem stališčem se sodobni logiki gotovo ne bi mogli strinjati, saj je Brentano očitno logike ne povezuje z jezikom, se pravi z logiko, katere predmet so nekatere prvine jezikovno diskurzivnega mišljenja, ampak mu tudi logika raziskuje nekatere fenomene *notranjega zaznavanja*, med katere sodi seveda tudi sodba. S stališča moderne logike je s tem seveda zgrešil, kot pred njim in za njim še vrsta drugih filozofov, predvsem na pol ali popolnih psihologistov, smisel logičnosti same. Vendar ker smo na področju Brentanove deskriptivne psihologije, se moramo prepustiti pač njenemu toku.

V zvezi s sodbami glede na njihov notranji odnos¹⁰ ima Brentano na zalogi še eno presenečenje: "... vsak kategorični stavek je mogoče brez spremembe smisla prevesti v eksistencialni stavek, pri čemer se na mestu kopule nahaja 'je' ali 'ni'."¹¹ Primeri, ki jih navaja so primeri iz logičnega kvadrata. Tu iz stavka "Nekdo je bolan" sledi "Eksistira bolan človek", in stavka "Noben kamen ni živ" dobimo "Ni nobenega živega kamna", iz "Vsi ljudje so umrljivi" dobimo smiselno "Ni nobenega neumrljivega človeka" in končno "Nekdo ni izobražen" dobimo stavek "Eksistira neizobražen človek". Besedici "je" in "ni" v eksistencialnih stavkih ne smemo pojmovati predikativno, na kar smo že opozorili.

To pa ne zadeva samo kategoričnih stavkov, ampak tudi hipotetične, in na koncu sploh za vse: "Zvedljivost kategoričnih, da, zvedljivost sploh vseh stavkov, ki izražajo neko sodbo, na eksistencialne stavke je zunaj dvoma."¹²

Celotno dotedanjo logiko pa krivi za napačnost (med drugim obtožuje tudi Kantovo logiko, pa logiko J. St. Milla itd.) ker bojda niso razumeli ali pa slabo razumeli bistvo sodbe. Zato bo treba, ugotavlja Brentano, celotno logiko reformirati. To pa je sam opravil v svojih predavanjih v šolskem letu 1870/71 (s katerimi se bomo še seznanili). Za logiko je očitno imel logiko kategoričnih silogizmov, kjer je namesto doslej veljavnih semantičnih pravil za tvorbo pravih (resničnih, zakonsko-logičnih) silogizmov uveljavljal druge in sicer tri:

"1. Vsak kategorični silogizem vsebuje štiri termine, od kateri si dva nasprotujeta in oba druga sta nameščena dvakrat.

2. če je sklep negativen, ima vsaka premisa in en termin z njim skupno kvaliteto.

3. če je sklep afirmativen, ima z njim enako premisa enako kvaliteto in enak termin, druga pa nasprotno kvaliteto in nasprotni termin."¹³

Brentano je ugotavljal, da teh pravil logiki stare šole ne bi sprejeli, saj je njihova predpostavka, da imajo silogizmi vsak po štiri termine, kar pa so ti logiki imeli za napako, imenovano quaternio terminorum. Ne glede na to, da se je ob tem Brentano skliceval celo na Georga Boola, ki je pri marsikaterem silogizmu ugotavljal quaternio terminorum, pri čemer sta dva drugima dvema protislovna, se zdi, da gre za vendarle za

⁸ Prav tam, str. 276.

⁹ Prim. prav tam, str. 277 in nasl., § 6.

¹⁰ Tradicionalna logika ima po odnosu med S in P na razpolago kategorične, hipotetične in problemske sodbe.

¹¹ Fr. Brentano: *Psychologie vom...*, cit. zd. str. 283.

¹² Prav tam, str. 286.

¹³ Prav tam, str. 303.

nesporazum na pojmovni ravni. Čeprav vsaj tu Brentano ne pojasnjuje, kako je do svojih treh pravil kategoričnega silogizma sploh prišel, je jasno, da je zanj vsak termin, se pravi predstava, nekaj oposameznjenega (individualiziranega) glede na drugo, s katero ima sicer jezikovno enako zvočno podobo (aequivocatio).

Prav tako se mu je zdelo škodljivo tako imenovano neposredno sklepanje, kot je obrat (conversio) s svojima obema vrstama (preprosti obrat in obrat po naključju), kar je po njegovem mnenju v mnogih primerih pri kategoričnih stavkih nepravilen. Brentano je izhajal iz nepravilne domneve, da je vsak kategorični stavek obrnljiv preprosto, kar seveda v okvirih Aristotelove logike kategoričnega silogizma ni res.

Kot rečeno pa v tem delu svojih misli ni podrobno razvil niti dokazoval, pač pa se je skliceval na Hillebrandovo prvo od dveh že omenjenih razprav.

Če začasno sumiramo to, kar smo spoznali doslej, potem lahko rečemo, da gre pri Brentanu za popolnoma drugačno pojmovanje in razumevanje sodbe in nedvomno izvirajo tu tudi razlike. Omeniti pa je treba, da so tudi s tradicionalnega vidika možni v posebnih primerih *pravilni* kategorični silogizmi s *štirimi* termini.

*****

Po Brentanu je glavna napaka dosedanjih logikov (tradicionalne smeri seveda) v tem, da so dajali v isti koš predstave in sodbe, da jih torej niso pravilno razlikovali med seboj. Po njem gre za napačne klasifikacije pri Kantu in Lotzeju, edino J. St. Mill se je približal pravi interpretaciji - pa še ta je ostal pri starem. Ob razlikovanju in nerazlikovanju med predstavami in sodbami gre torej v bistvu za vprašanje *klasifikacije*, pri čemer se takoj zastavi vprašanje, kaj je sploh *znanstvena klasifikacija*. V delu **O klasifikaciji psihičnih fenomenov**¹⁴, ki je bolj podrobno obdelan drugi del njegove **Psihologije z empiričnega vidika**, definira znanstveno klasifikacijo takole: "Znanstvena klasifikacija mora biti taka, da pri raziskovanju koristno ureja predmete. V ta namen mora biti naravna; tj. združevati mora v en razred to, kar sodi po svoji naravi ozko skupaj, in mora ločiti v različne razrede to, kar je po svoji naravi bolj oddaljeno."¹⁵ Seveda je predpostavka vsega tega *poznavanje* predmeta. Tu je poudarek na naravni klasifikaciji, ki ji Brentano postavlja nasproti apriorne klasifikacijske konstrukcije, pri čemer je mislil skoraj zagotovo na Kantovo razdelitev sodb.

Za Brentana je edino pravo klasifikacijsko načelo pri delitvi psihičnih pojavov *odnos do objekta* in ne kakšne skupne lastnosti ali zakoni. Gotovo gre pri tem za izključitveno načelo, ki člene delitve bistveno ločuje med seboj. To je tudi izvor že večkrat omenjene klasifikacijske razdelitve na predstave, sodbe in čustvovanja, ki jim je dodal v omenjenem delu iz leta 1922 še *interese*.

Novemu razvoju svojih zamisli je posvečen Dodatek (Anhang) k drugemu delu knjige **Psihologija z empiričnega vidika**, kjer svoja prejšnja stališča obogati, razširi pa tudi zoži. V prvem poglavju Dodatka govori Brentano o razliki med *psihičnimi odnosi* in *relacijami* nasploh. Te zadnje so namreč vedno relativne: če je nekaj večje, mora biti tudi nekaj manjše. Pri psihičnih odnosih pa tega ni: "... Če mislimo na nekaj, mora tisti, ki misli, eksistirati, nikakor pa ne to, na kar misli - predmet."¹⁶ Seveda gre pri tem premisleku za domnevo, da pri običajnih odnosih primerjane stvari vedno eksistirajo, pri psihičnih pa sploh ne gre za primerjalni ampak za *intencionalni* odnos.

¹⁴ Franz Brentano: Von Klassifikation der psychischen Phänomene, Leipzig 1911.

¹⁵ Prav tam, str. 25.

¹⁶ Prav tam, str. 123.

Pomembno je, da tudi pri prvem razredu psihičnih fenomenov, pri predstavah, uveljavlja *modus*, se pravi različne načine, v katerih se predstave pojavljajo. Tu razlikuje med *modus rectus* in *modus obliquus*. Razliko pojasni s primerom: "Če si zamišljam nekega občudovalca cvetja, potem je občudovalec cvetja objekt, ki si ga zamišljam *in recto*, cvetje pa je tisto, kar si zamišljam *in obliquo*. Podoben je primer, ki so zamišljam nekoga, ki je večji od Cajusa. Ta, ki je večji, je zamišljan kot *in recto*, Cajus pa *in obliquo*."¹⁷ Lahko bi rekli, da gre pri modusu *in recto* za primarni predmet predstave, pri modusu *in obliquo* pa za sekundarni predmet.

Podobne moduse lahko najdemo tudi pri sodbah, čeprav je tu oba modusa malce težje razložiti, vendar pa te razlike - vsaj za zdaj - nimajo toliko vpliva na samo Brentanovo koncepcijo logike, kolikor za samo (v Brentanovem smislu) psihološko analizo sodb kot posebnega razreda psihičnih fenomenov, katerih bistvo je sprejemanje ali odklanjanje predstavljenih predmetov. (Ni sodbe brez predstave!).

Preden preidem na obravnavanje Brentanove teorije ali boljše kritike teorije klasičnega silogizma (v tradicionalistični obliki) se mi zdi pomembno še ogledati si nekaj, čemur bi pogojno rekel Brentanovo semantiko, ki jo vsebuje posebno poglavje v Dodatku z naslovom **O resničnih in fiktivnih objektih**. Že prvi stavek: "Vse psihično se nanaša na stvari."¹⁸ kaže, da gre za psihološko analizo, zakaj mnogokrat se predstave nanašajo na nekaj, česar sploh ni, na primer na Kentavra. Razen tega se psihične aktivnosti na isti predmet lahko različno nanašajo. To, na kar se nanašajo pa je že več kot objekt, je že vsebina: "... pri razsojevalni psihični dejavnosti ne govorimo samo o objektu ampak tudi o vsebini sodbe. Ko sodim: 'Kentaver ne eksistira', rečem s tem, da je objekt sodbe Kentaver vsebina sodbe pa, da Kentaver ne eksistira ali da je potrjena Kentavrova nebiti."¹⁹ Ker gre za fiktivni objekt, pri čemer uporabljamo v negativni sodbi glagol neeksistirati (ne-biti), kar pa ne pomeni, da eksistira nebitajoče (ne-bit), ker bi to vodilo v nesmisel. Pri uporabi klasičnega koncepta resnice (korespondenčna teorija) bi ta teorija seveda padla v vodo, saj v dejanskosti ne najdemo ničesar, kar bi se ujemalo z objektom negativne sodbe. Rezultat te analize je, da fikcije ne morejo biti *objekti* sodbe, ampak je to samo *sprejemanje* ali *zavračanje*. Fikcija nastopa v sodbah lahko samo *in modus obliquus*, se pravi ko *sekundarni* objekt.

Tu gre torej za zelo natančno razpoznavanje psihičnih aktov in njihovih objektov in zelo natančno razlikovanje med predstavami in sodbami, ki ne temelji samo na intencionalnem aktu, ampak tudi na dvojnosti sodb, ki je v tem, da je nekaj v njih predstavljeno in *modus rectus*, nekaj pa in *modus obliquus*. Tako razlikovanje pa Brentano še podkrepi z analizo kategoričnih sodb logičnega kvadrata, ki jo začne z mnenjem, da so se stari logiki motili, ko so imeli te stavke za najbolj preproste. Gre torej za stavke, ki jih navadno označujemo s črkami a, e, i in o²⁰.

Da se mi ne bi pri opisu te analize pripetila kaka napaka, bom raje v prevodu citiral del te analize: "Od prej imenovanih štirih kategoričnih formul je formulo i najlaže analizirati. 'Neki S je P' je ekvivalenten eksistencialnemu stavku, pri čimer je celota, do katerem pridem, ko si predstavljam S identificiran s P, spoznana kot *modus praesens*. In če bi stavek, kot fingira v logiki, izražal preprosto sodbo, bi bila v tem eksistencialnem stavku izražena sodba z ono neposredno identična. Če pogledamo natančneje pa označuje dvojno sodbo (Doppelurteil), katere en del je subjekt priznavanja, v drugem delu

¹⁷ Prav tam, str. 123.

¹⁸ Prav tam, str. 145.

¹⁹ Prav tam, str. 146.

²⁰ Gre za kategorične, atributivne stavke (z enomestnim predikatom), ki so lahko splošno trdilni, delno trdilni, splošno nikalni in delno nikalni.

pa je potem predstavljeni predikat identificiran s subjektom. Ta sprva zase priznani subjekt je tudi zdaj s tem dodatkom priznan, tj. pripisan mu je predikat P^{n21} , na kar smo že opozorili na začetku.

V skladu s opisno, deskriptivno psihologijo, ki veže sodbo na sprejemanje in zavračanje je sodba mentalni, psihični akt. Brentano ne razlikuje med Bolzanovimi "sodbami na sebi" ("pojmi na sebi") in njihovimi psihičnimi korelati, zato se mu tu pojavi dvojnost, ki je značilno psihološka, vezana na notranje zaznavanje in - rekel bi - tudi na introspekcijsko metodo, ki je glede na priznavanje realnosti edino notranji zaznavi seveda s tega vidika upravičena.

Analiza vseh štirih stavkov logičnega kvadrata, pri čemer je najbolj zapletena prav analiza a sodb, tj. univerzalno afirmativnih.²² Ob upoštevanju že navedenih novih silogističnih pravil je Brentano prišel do sklepa, da "... celotna silogistika ni nič drugega kot nepretrgana aplikacija stavka o protislovju."²³ Misel je gotovo izvirna in kaže - vsaj v zasnutku - na tavtološkost celotne logike kot logike, kar je precej pozneje dokazoval Wittgenstein v svojem Traktatu, vendar za sodobno, stavčno logiko. Mutatis mutandis pa bi nemara isto veljalo tudi za tradicionalno logiko. Do tega sklepa je Brentano prišel s svojim prevajanjem vseh form silogizma na eksistencialno raven in na trditev, ki jo je posebej dokazoval Hillebrandt, da gre pri kategoričnih, univerzalno afirmativnih stavkih pravzaprav za **dvojno negacijo**.²⁴

Podobno je tudi pri hipotetičnih in disjunktivnih sklepanjih. Tudi tu naj bi bili vsi stavki prevedljivi na eksistencialno raven. Tu pa v bistvu preide na stavčno raven, kar kaže tudi naslednji primer: "Tako lahko npr. stavek 'če so vsi A B, potem neki C ni D' spremenim v eksistencialni stavek 'ni ne-bitni A non B brez biti C non D' ... imamo sklepanje v najbolj preprosti obliki:

'Ni α brez β .

α je.

Torej je tudi β .'

'Ni α brez β .

β ni.

Torej tudi β ni."²⁵

Preskoka iz terminske v stavčno logiko se Brentano očitno ni zavedal. Ta razlika bi mu bila verjetno glede na temeljno naravnost njegove teorije sodbe tudi nepomembna, saj je navsezadnje vsako univerzalno sodbo skušal prevesti v eksistencialno, tj. *singularno* sodbo, ker je samo taka lahko intencionalno doživeta, za kar mu tu predvsem gre. S tega vidika so razumljivi tudi njegovi *reformistični* poskusi tako v okviru Aristotelove silogistike, kot tudi - lahko bi rekli splošne, tako imenovane šolske ali tradicionalne logike.

Omembe vredne so zato tudi njegovo vrednotenje logike. Tako je menil, da je "... objekt logike mnogo ožji od pojma stvari. Logika je tehnična disciplina, ki nas navaja

²¹ Prav tam, str. 151.

²² Brentano izhaja pri tej analizi iz staliča, da je pri formulaciji "Vsi S so P" uporabljena množina, pri formulaciji "Vsak S je P" pa ednina. Prepričan je, da gre za plural samo v *načinu izražanja* ne pa tudi vsebinsko. Ker je hkrati singularna sodba enakovrstna (po tej teoriji) sodbi tipa a, lahko množino izpustimo in imamo opraviti z eksistencialno sodbo tipa "Je vsaj en S, ki je P". Univerzalnost je torej za Brentana samo izrazni, gramatikalno jezikovni način izražanja, ki se pravega bistva tipa sodb a sploh ne dotika! Nemara ta teza ni upravičena, ker predpostavlja nedovoljeno ekstrapolacijo.

²³ Prav tam, str. 156.

²⁴ Tudi to poglavje je, kot bomo še videli, izčrpno obdelal Hillebrandt v prvi izmed omenjenih razprav.

²⁵ Prav tam, str. 157.

na to, da preizkušamo in raziskujemo spoznanje. Logika je večina razsojanja (Kunst des Urteils). Samo kolikor imamo pri razsojanju za objekte stvari vseh vrst, lahko upoštevamo tudi to tako rekoč indirektno, medtem ko moramo označiti spoznanje (točneje rečeno za spoznavajočega) za njen neposredni objekt."²⁶ čeprav je to mnenje napisano v kontekstu nekega, rekli bi lahko, *reističnega* pogleda na svet, ko gre predvsem za ugotavljanje pomenskih razlik med fiktivnimi in realnimi pojmi, pa vendarle izraža skorajda omalovažujoč pogled na logiko, kar kaže tudi zanimivi dodatek z naslovom **O poskusih matematiziranja logike**. V njem govori o marsičem, med drugim tudi o kvantificiranju predikatov (poleg subjektov) v predikatnem stavku, kar je seveda Aristotel, vsaj v tej obliki že polemično zavrnil, saj lahko s substitucijo kontradiktornih pojmov za S in P zlahka dobimo v enem primeru kontradikcijo, če pa je naša substitucija pravilna, resnično sodbo. Piše pa (seveda precej na kratko) o poskusih matematiziranja logike, kjer izraža (leta 1911) Fregejevo misel, da "... to izredno zožuje nalogo logike in bi utegnulo napraviti logiko za del matematike, medtem ko se mi zdi prav narobe celotna matematika del logike, ki nas uči, kako kar najbolje obravnavati določena vprašanja spoznanja (namreč merjenje količin)."²⁷

Sicer pa se Brentano v omenjenem dodatku čudi potrebi po reformiranju matematičnih operacij, ki so vendarle toliko časa bile drugim za zgled drugim znanostim. Novi "matematični" logiki prerokuje uspeh *Ars Magnae* Raimonda Lulusa, čigar logiški poskus naj bi bil popolnoma nekoristen. Takole meni: "Nova matematizirajoča logika je iznašla nov jezik. Zdi pa se, da je zasluga za nov jezik zelo majhna, ko so se že vsa ljudstva naučila skupnega jezikovnega načina. Ljudje ne bodo nikoli nehali znakov svojega jezikovnega načina povezovati s tokom misli."²⁸ Sicer malce nejasen stavek pove vendarle Brentanovo mnenje, da ni prihodnost logike v novem jeziku, v matematičnih metodah, ampak le v njegovi "reformirani" logiki.

*****

Preden bomo nadaljevali z analizo Brentanove logike - tokrat v Hillebrandovi izvedbi, naj omenimo še Brentanov odgovor na očitek psihologizma. Sam menda ni vedel, kaj ta termin pomeni in je po lastnih besedah vprašal svojega učenca Husserla, kaj pravzaprav ta beseda pomeni. Baj je Husserl odgovoril, da je "... psihologizem nauk, ki taji splošno veljavnost spoznanja; nauk, po katerem imajo lahko druga bitja od človeka drugačne uvide, ki so našim naravnost nasprotna."²⁹ Za Brentana je to stališče absurdno in ga sam ni zagovarjal, ker vodi v pretirani subjektivizem, prav tako se mu je zdelo neumnost zanikati, da je spoznanje sodba in da sodba pripada psihičnemu področju. K vprašanju takega vrednotenja Brentanove filozofije se bomo še vrnil, saj ga v omenjenem sestavku sam gotovo ni dobro zastavil in - zdi se - niti dobro razumel. So pa nekateri znaki, ki kažejo vendarle na antipsihologistična stališča.³⁰

(Nadaljevanje prihodnjič)

²⁶ Prav tam, str. 158.

²⁷ Prav tam, str. 160.

²⁸ Prav tam, str. 163.

²⁹ Prav tam, str. 165. Seveda pa ta definicija psihologizma nikakor ni tista, o kateri je pisal Husserl v svojem delu *Logična raziskovanja*

³⁰ Tudi o njih bo govor pozneje, spominjajo pa na stališča našega Vebra o psihologizmu in njegovih filozofiji.